

Lector: Nicoleta Arsenie
Tehnoredactor: Carmen Dumitrescu
Coperta: Florin Afloarei

Editura IDEEA EUROPEANĂ
O.P. 22, C.P. 113, București, 014780
Tel./Fax.: 021-2125692; Tel.: 021-3106618
Comenzi carte prin poștă:
Tel.: 021-2125692
E-mail: office@ideeaeuropeana.ro
www.ideeaeuropeana.ro

Original edition © Foreign Language Teaching and Research Publishing Co., Ltd.

Romanian translation © Foreign Language Teaching and Research Publishing Co., Ltd.

All rights reserved.

No part of this publication should be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of Foreign Language Teaching and Research Publishing Co., Ltd.

© Editura Ideea Europeană, pentru prezenta versiune

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Concepte-cheie din gândirea și cultura chineză / trad. din lb. chineză și note de Paula Teodorescu. - București : Ideea Europeană, 2020

ISBN 978-606-594-716-0

Vol. 1. - 2020. - ISBN 978-606-594-709-2

I. Teodorescu, Paula (trad.)

008

Concepte-cheie din gândirea și cultura chineză

1

Traducere din limba chineză și note de
Paula Teodorescu

București, 2020

- 17 bēikǎi 悲慨
19 běnmò 本末
21 bōrě 般若
22 bù xué shī, wú yǐ yán 不学《诗》，无以言
23 chéng 诚
24 dàtóng 大同
26 dào 道
27 dé 德
28 fāfèn-zhùshū 发愤著书
30 fǎzhì 法治
31 fēngyǎsòng 风雅颂
32 fēngjiàn 封建
34 fēngyù 讽谕
35 fùbǐxìng 赋比兴
37 gédiào 格调
38 huáxià 华夏
39 huái yuǎn yǐ dé 怀远以德
40 jīlǐ 肌理
43 jiāngshān 江山
44 jiàohuà 教化

 We know
books

- 45 jiǔzhōu 九州
- 46 kējǔ 科举
- 48 lài yǔ Xīshī, dào tōng wéi yī 厉与西施，道通为一
- 49 lè ér bù yín, āi ér bù shāng 乐而不淫，哀而不伤
- 50 lǐ 理
- 51 lìyòng-hòushēng 利用厚生
- 52 liángshǐ 良史
- 53 liángzhī 良知
- 54 liù jīng jīe shǐ 六经皆史
- 55 liùyì 六义
- 57 měicì 美刺
- 58 mín wéi bāng běn 民惟邦本
- 59 qì 气
- 60 qíng 情
- 61 qíngjǐng 情景
- 62 qù 趣
- 63 rénwén-huàchéng 人文化成
- 64 rénzhi 人治
- 66 rén 仁
- 67 rìxīn 日新
- 68 róngcái 铨裁
- 69 shèjì 社稷
- 70 shén 神
- 71 shénsī 神思
- 73 shēng yī wú tīng, wù yī wú wén 声一无听，物一无文
- 74 shèng 圣
- 75 shī yán zhì 诗言志
- 76 shī yuán qíng 诗缘情
- 77 shǐ cái sān cháng 史才三长
- 78 shūyuàn 书院

- 79 shùntiān-yìngrén 顺天应人
- 80 tàijí 太极
- 81 tàixué 太学
- 83 tǐxìng 体性
- 84 tǐyòng 体用
- 85 tiān 天
- 86 tiānxià 天下
- 87 wáng 王
- 88 wángdào 王道
- 90 wéi zhèng yǐ dé 为政以德
- 91 wénmíng 文明
- 92 wénqì 文气
- 93 wén yǐ zài dào 文以载道
- 94 wúwéi 无为
- 95 wǔxíng 五行
- 97 wù 物
- 98 xiàng wài zhī xiàng, jǐng wài zhī jǐng 象外之象，景外之景
- 99 xiéhé-wànbāng 协和万邦
- 100 xīn 心
- 101 xìn yán bù měi, měi yán bù xìn 信言不美，美言不信
- 102 xīngguānqúnyuàn 兴观群怨
- 104 xìngxiàng 兴象
- 105 xìng 性
- 106 xìng líng 性灵
- 108 xiūqízhìpíng 修齐治平
- 109 xū 虚
- 110 xūjìng 虚静
- 111 xuánlǎn 玄览

- 112 xuǎnjǔ 选举
114 yǎsú 雅俗
115 yǎngqì 养气
116 yī 一
117 yì 义
118 yìxiàng 意象
119 yīnyáng 阴阳
120 yǐnxiù 隐秀
122 yǒu dé zhě bì yǒu yán 有德者必有言
123 yǒujiào-wúlèi 有教无类
124 yǒuwú 有无
125 yuánqǐ 缘起
126 zhīyīn 知音
127 zhíxún 直寻
129 zhōngguó 中国
130 zhōnghuá 中华
131 zhōngyōng 中庸
132 zīwèi 滋味
133 zǐ zhī duó zhū 紫之夺朱
134 zìrán 自然
135 zìrán yīngzhǐ 自然英旨
137 zōngfǎ 宗法
139 Tabel de termeni și expresii
147 Tabel de periodizare a istoriei Chinei

bēikǎi 悲慨

Exasperarea tristeții

Bēi provine din *bēishāng*, tristețe, durere, iar **kǎi** face trimitere la *gǎnkǎi*, a ofta cu regret, și la *fènkǎi*, resentiment, indignare. **Bēikǎi** este unul dintre cele douăzeci și patru de specii de poezie, conform taxonomiei sumarizate de Sikong Tu¹, un poet din perioada târzie a dinastiei Tang. Clasificarea sa se referă, în principal, la ansamblul de emoții sau stări instinctive, din sfera întristării, care sunt exprimate în poezii. Vicisitudinile și provocările vieții, conștientizarea propriei micimi în fața măreției naturii, deconcertarea produsă de evenimente majore, toate acestea pot genera stări de neliniște, suferință, durere sau furie. Acestea se proiectează apoi în poezie, luând forma stilului **bēikǎi**, un soi de

¹ Sikong Tu (837-908) a propus o clasificare a poemelor după tipul de emoție reflectată în textul poetic, dar și după răspunsul emoțional pe care-l va genera ulterior în interiorul cititorului. Categoriile stabilite de Sikong Tu sunt delimitări atât de inefabile în tușele de emoție pe care le poate simți cineva, încât solicită participare și atenție sporite în actul de lectură. Titlul operei sale este 《二十四诗品》 „Èrshísì shīpǐn”, unde *pin* poate însemna categorie, dar poate funcționa și pe post de verb cu sensul de a savura. Așadar, titlul cărții sale ar putea fi tradus astfel: *Douăzeci și patru de savori poetice*, marcând faptul că diferențele de savoare și de emoție poetică sunt uneori aproape indicibile, mai ales pentru cititori neexperimentați. Sikong Tu, prin textul său de ars poetica, promovează citirile tihnite, lente, care să permită pe deplin savurarea emoțiilor insinuate pas cu pas, desfășurate precum foițele de ceapă, una câte una, cuvânt după cuvânt și vers după vers.

exasperare a tristeții. În aparență, acest stil poetic prezintă trăsături similare cu cel al tragediei din Occident, însă este mai curând influențat de daoism, pentru că adeseori presupune o stare de resemnare sau de acceptare.

Fragmente citate:

O vântoasă mare apa răscolește,
ramurile sale copacul își trosnește.
Cu inima-mi sfârșită de-atâta durere
Tânjesc după o clipă de răgaz,
dar nu e chip să apară.
Timpul se scurge precum un fir de apă
bogății și onoruri în scrum se prefac toate.
Moravurile lumii câte și câte, zi după zi, se smintesc dară
cine oare să se scoale și să ne mai scape?
Viteazul apucă sabia c-o mână,
iar ale sale oftaturi către cer s-adună.
Durerea-i se afundă.
Veștede, frunzele se duc cu întristare,
iar picuri mari de ploaie peste licheni se scurg șuvoaie.
(Sikong Tu, „Douăzeci și patru de specii de poezie”,
Capitolul Bēikǎi)

Oftat-ntâi

apoi a scris – poem de alinare el i-a spus.

Imaginilor le-a fost încredințată

a sa tristețe exasperată.

Mi-a spus să nu mă plâng de sărăcie

nici să nu mă trufesc când toate-s bucurie.

(Su Shi¹, Prefața la poemul „Împreună cu
Wang Jinqing”)

běnmò 本末

Început și sfârșit; Fundamental și incidental; Esență și aparență; Naștere și înfăptuire; Principal și marginal

Sensul de bază al acestei noțiuni se referă la rădăcina și ramurile unei plante. Pe de altă parte, sensul său extins ne dezvăluie un concept esențial din filosofia chineză. Semnificația sa rezidă în trei planuri: 1. În primul rând, **běnmò** arată gradul de importanță și valorile diferite pe care le încorporează lucruri diferite; lucrurile importante, esențiale sunt cele care constituie **běn**, rădăcina, esența, temeiul, iar cele de importanță secundară, cele care nu sunt esențiale, se regăsesc sub numele de **mò**, ramură, detaliu, lucru minor, accesoriu. 2. În al doilea plan semantic, **běn** se referă la lume în deplinătatea sa sau la existența lumii în sens ontologic, în acest caz, lucrurile și fenomenele concrete fiind ceea ce se numește **mò**. 3. În al treilea plan, **běn** se referă la un concept din filosofia politică a școlii de gândire daoiste, respectiv *wúwéi* 无为 (non-acțiunea), adică să

¹ Su Shi (1037-1101) – poet, prozator și pictor de prim rang din dinastia Song.

guvernezi lumea fără să întrerupi ritmul natural al lucrurilor. Principiile morale și normele de conduită socială constituie ceea ce se numește **mò**. În orice raport de tip **běnmò**, **běn** joacă rolul primordial și dominant, pe când **mò** s-a născut datorită lui **běn** și depinde tot de **běn** ca să existe. În același timp, pentru a-și putea manifesta rolul său, **běn** are nevoie de **mò** drept vehicul. Așadar, deși diferite, cele două principii depind unul de altul.

Fragmente citate:

Pe discipolii lui Zi Xia dacă-i pui să măture sau să curețe, să vină când sunt chemați și să răspundă când sunt întrebați sau să primească și să petreacă pe cineva, se descurcă bine. Dar astea toate nu-s decât treburi mărunte. Dacă e vorba de lucrurile esențiale, ei bine, pe astea nu le-au învățat. Se poate așa? („Analecte”, Capitolul Zi Zhang – Despre învățatură și despre meritele maestrului)¹.

Să se prețuiască ritmul natural al lucrurilor (*wúwéi*) și să se facă din asta baza a toate cele din **mò** (rituri, conduită socială) (Wang Bi², „Comentarii la Cartea despre Dao și putere”)

¹ „Analecte”, traducere de Florentina Vișan, editura Humanitas, 1995, p. 286-287.

² Wang Bi (226-249) – filosof neodaoist.

bōrě 般若

Prajnā; Înțelepciune (în accepțiune budistă)

Conceptul din sanscrită, prajñā, tradus în chineză bōrě 般若, înseamnă înțelepciune și desemnează gradul cel mai înalt al acesteia, prin care cineva poate să vadă adevărata înfățișare a lumii și să pătrundă esența tuturor lucrurilor. În budism, **bōrě** este înțelepciunea care depășește toată cunoașterea lumească și reprezintă în același timp fundamentul și îndreptarul de practici religioase care duc la iluminare și imortalitate, generând, astfel, transformarea în Buddha sau Bodhisattva. Înțelepciunea **bōrě** nu ia formă, nu se întrupează, nu poate fi exprimată în vorbe, poate fi atinsă doar prin practicarea unui inventar de practici budiste accesibile.

Fragment citat:

Bōrě nu este cunoașterea de rând, **bōrě** nu este ce se vede cu ochiul liber. („Tratatul lui Sengzhao”, care citează din Sutra despre deprinderile **prajñā**)

Dacă nu studiezi Stihurile, cum vei ști să te exprimi potrivit¹

Dacă nu studiezi „Cartea poemelor”², nu îți poți îmbunătăți capacitatea de comunicare și de exprimare în interacțiunile cu ceilalți oameni. În vremea lui Confucius, gradul de cunoaștere a „Cărții poemelor” constituia semnul distinctiv pentru statutul social al cuiva și pentru formarea sa culturală. Cine nu studia „Cartea poemelor” nu-și putea perfecționa abilitatea de a se exprima și, astfel, nu putea să stabilească contacte cu cei din cercurile înalte ale societății. În realitate, discursul lui Confucius privitor la relația dintre studierea „Cărții poemelor” și interacțiunile sociale este menit să evidențieze rolul educativ pe care trebuie să-l întreprindă literatura sau, altfel spus, să sublinieze importanța literaturii în cadrul procesului educativ.

¹ Dicton extras din „Analetele” lui Confucius, din capitolul 16, Ji Shi – Despre modelarea de sine și despre calea guvernării prin rit, în traducerea Florentinei Vișan, publicată la editura Humanitas, 1995, p. 262.

² În limba română s-a optat pentru mai multe variante de traducere pentru titlul acestei cărți, parte din canonul clasic confucianist – alături de „Însemnări despre rituri”, „Cartea schimbărilor”, „Cartea documentelor” și „Analele Primăvară-Toamnă”, respectiv: „Clasica cântecelor”, „Cartea cântecelor”, „Cartea stihurilor”, „Clasica poemelor”.

Fragment citat:

Doar odată demult, când stătea singur și eu grăbeam smerit prin curte, mi-a spus: Ai studiat Cartea stihurilor? I-am răspuns: Încă nu. Maestrul atunci: Dacă nu studiezi Stihurile, cum vei ști să te exprimi potrivit? („Analecte”, Capitolul Ji Shi – Despre modelarea de sine și despre calea guvernării prin rit)

chéng 诚

Autenticitate; Sinceritate

Autenticitatea este unul dintre conceptele centrale din gândirea confucianistă. În etimologia sa sunt cuprinse ideea de adevăr și de încredere. Școala confucianistă vedea autenticitatea drept esența „căii cerului” sau a „principiului ceresc”, drept temeiul existenței tuturor lucrurilor. În același timp, autenticitatea reprezintă rădăcina și fundamentul eticii. Întregul comportament moral trebuie să se construiască pe o sinceritatea de netăgăduit, izvorâtă din adâncul inimii, în caz contrar, e doar prefăcătorie. În „Mijlocul neschimbător” se spune: „Fără autenticitate nu este nimic”. Înțelepții poartă în natura lor ceea ce este autentic, prin urmare, vorbele și acțiunile lor se acordă cu „calea cerului” și cu „principiul ceresc”. Omul ales vede în

autenticitate țelul perfectării sale morale, dar și breșa prin care poate săvârși „calea cerului” și „principiul ceresc”.

Fragmente citate:

Numai sub cer, sfântul care a atins suprema autenticitate este capabil să-și înfăptuiască pe deplin natura. Fiind capabil de aceasta, îl poate face și pe altul să-și înfăptuiască pe deplin natura¹. („Însemnări despre rituri”, Capitolul Mijlocul neschimbător)

Autenticitatea este ceea ce este adevărat, nu lasă loc amăgirilor, este temeiul natural al principiului ceresc. (Zhu Xi², „Adnotări la teoria Mijlocul Neschimbător”)

dàtóng 大同

Marea armonie

Termenul se referă la idealul confucianist pentru o lume unită, de pace și prosperitate, în care să se manifeste egalitatea între oameni, iar oamenii să se iubească și să se ajute reciproc (în opoziție cu conceptul 小康 *xiǎokāng*, care simbolizează ideea de prosperitate moderată sau redusă). Confucianiștii văd în **dàtóng** stadiul superior de

¹ Versiune de traducere preluată din „Istoria gândirii chineze”, de Anne Cheng, trad. Florentina Vișan și Viorel Vișan, 2001, p. 345.

² Zhu Xi (1130-1200) – filosof neoconfucianist.

dezvoltare al societății omenești. **Dàtóng** amintește de conceptul de utopie din Occident. Trăsăturile sale principale presupun ca puterea și bogăția să fie apanajul întregii societăți, să existe egalitate socială, oamenii să trăiască și să muncească împreună în pace și armonie, fiecare om să primească grija întregii societăți, pentru că totul este întrebuintat la maximum, iar fiecare om se întrebuintează pe sine la maximum. La sfârșitul dinastiei Qing și în primii ani ai Republicii Chineze, conceptul de armonie universală sau Marea armonie a fost folosit pentru a denumi *isme* venite din Vest, precum: socialism, comunism, cosmopolitanism și altele.

Fragment citat:

La vremea Marelui Dao, în Subceresc, toate sunt pentru toți, dară numai cei cu virtute și talent sunt aleși să cârmuiască, să cultive încrederea și pacea între oameni. Astfel, oamenii nu-i vor iubi doar pe ai lor părinți și nu se vor îngriji doar de propriii copii, ci vor avea grijă și de cei în vârstă. Cei în putere își vor pune la dispoziție puterile în folosul tuturor, copiii vor fi crescuți mari; cei în văduvie, bătrânii fără copii, orfanii și ciungii vor fi cu toții avuți în grijă... aceasta este cea care poartă numele de Marea armonie. („Însemnări despre rituri”, Capitolul Li Yun)

Dao

Sensul literal al lui **Dào** este de drum, cale pe care merg oamenii, pe când sensul său extins cuprinde trei conotații: 1. În primul rând denotă principiile respectate în diferite sectoare de activitate, de exemplu, legile din spatele mișcărilor de rotație ale stelelor, denumite legi naturale, în timp ce regulile respectate de oameni în activitățile lor sunt denumite legi omenești; 2. A doua conotație semantică se referă la principiile universale respectate de toate ființele și de toate lucrurile din Univers; 3. A treia implicație semantică a termenului se referă la originea lucrurilor și la **Dào** însuși (noumenon), cel care transcende lucrurile concrete, tangibile (cu formă), cel care este obârșia tuturor lucrurilor, dar care constituie și temeiul comportamentului oamenilor și al existenței lucrurilor. Școala confucianistă, școala daoistă, cea budistă, precum și alte școli de gândire, toate vorbesc despre **Dào**, dar diferențele de conținut dintre ele sunt extrem de mari. **Dào** din confucianism cuprinde în esența sa valori precum: omenia, echitatea, riturile și muzica, pe când **Dào** din budism și daoism trimite mai degrabă la sensul lui *kōng* (vid) și al lui *wú* (non-existența).

Fragmente citate:

Dào ceresc e departe, **Dào** omenesc e în vecinie. („Zuozhuan”, Capitolul Al 18-lea an al ducelui Zhao)

Ce există deasupra formei se numește **Dào**. („Cartea schimbărilor”, Capitolul Despre legăturile dintre hexagrame)

Virtute; Puterea lui Dao

Dé implică două sensuri: 1. Felul bun de a fi al cuiva sau comportamentul moral adecvat, împărțit la nivel social. Sensul de bază al lui **Dé** este legat de comportament și se referă, în principal, la comportamentul moral exteriorizat, dar în același timp, se referă la conștiința și la sentimentele intrinseci care corespund comportamentului moral exterior. Prin urmare, este asimilat drept asocieră dintre partea interioară, respectiv conștiința morală și emoțiile virtuozitate, și comportamentul moral exterior. 2. Se referă la regulile și caracteristicile dobândite din **Dào** sau, mai precis, la manifestările fizice ale lui **Dào** cel ascuns și fără de formă, care este și temeiul intern al nașterii și existenței tuturor lucrurilor.